

Лілія МОЛГАМОВА,

orcid.org/0000-0002-6707-9791

доктор філософії,

старший викладач кафедри іноземних мов та лінгводидактики

Сумського державного університету

(Суми, Україна) *l.molhamova@gf.sumdu.edu.ua*

Олександра ЛИМАР,

orcid.org/0009-0004-3224-3266

студентка III курсу факультету іноземної філології та соціальних комунікацій

Сумського державного університету

(Суми, Україна) *Lymaraleksandra0@sumdu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ *RESILIENCE* ШКОЛЯРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

У статті досліджено одну з найактуальніших проблем сучасної української освіти – формування психічної стійкості (*resilience*) школярів, які мешкають у прифронтових територіях та перебувають в умовах постійної загрози через тривалі повітряні тривоги. Розкрито роль освіти як інструменту підтримки ментального здоров'я та сталого розвитку громад у період війни, що узгоджується з Цілями сталого розвитку ООН (ЦСР 3, 4, 11, 16). Поняття *resilience* розглядається як важливий інструмент освіти, що сприяє не лише збереженню психічного здоров'я дітей, а й забезпечує сталий розвиток громад у кризових обставинах. Дослідження має міждисциплінарний характер і базується на психолого-педагогічному аналізі сучасних викликів воєнного часу, зокрема системних загроз для освітнього процесу, ментального стану учнів та соціальної згуртованості. Метою наукової розвідки є визначення ефективних освітніх підходів, що сприяють зміцненню психічної стійкості школярів у ситуаціях високого стресу. Здійснено аналіз наукових джерел, українського й зарубіжного досвіду. Зокрема, дослідженням охоплено вплив екстремальних умов на дітей, ризики тривожності, емоційного виснаження, проблеми освітньої мотивації та порушення базового відчуття безпеки. Представлено педагогічні умови формування *resilience*, роль учителя, батьків і громади, а також розроблено інноваційні освітні стратегії, такі як Емоційний рюкзак, Мапа стійкості класу, *Resilience Day* тощо. Результати свідчать, що інтеграція психолого-педагогічних технологій – *mindfulness*-практик, арт-терапії, тренінгів з емоційної грамотності – у навчальний процес дозволяє значно знизити рівень тривожності в учнів і підвищити їхню залученість до навчання. Дослідження підкреслює важливість поєднання освітньої, психологічної та соціальної підтримки для формування внутрішніх ресурсів дитини та розвитку життєстійких громад.

Ключові слова: психічна стійкість, *resilience*, освітнє середовище, психологічна підтримка, педагогічні умови, соціальна підтримка, сталий розвиток, інноваційні стратегії.

Liliia MOLHAMOVA,

orcid.org/0000-0002-6707-9791

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Linguodidactics

Sumy State University

(Sumy, Ukraine) l.molhamova@gf.sumdu.edu.ua

Oleksandra LYMAR,

orcid.org/0009-0004-3224-3266

Third-year student at the Faculty of Foreign Philology and Social Communications

Sumy State University

(Sumy, Ukraine) Lymaraleksandra0@sumdu.edu.ua

DEVELOPING RESILIENCE IN SCHOOLCHILDREN AS A TOOL FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

This article explores one of the most pressing issues in contemporary Ukrainian education – the development of psychological resilience among schoolchildren living in frontline territories and constantly facing the threat of prolonged air raids. The study highlights the role of education as a tool for supporting mental health and promoting sustainable community development during wartime, aligning with the UN Sustainable Development Goals (SDGs 3, 4, 11, 16). Resilience is presented as a critical educational mechanism that not only helps preserve children's mental well-being but also strengthens the long-term stability of communities in crisis. The research is interdisciplinary, grounded in psycho-pedagogical analysis of wartime challenges, including systemic threats to education, students' mental states, and social cohesion.

The goal of the study is to identify effective educational approaches that enhance resilience among students in high-stress situations. The paper analyzes academic literature and both Ukrainian and international practices. It focuses on the impact of extreme conditions on children, anxiety risks, emotional burnout, disrupted educational motivation, and the erosion of basic feelings of safety. The study outlines pedagogical conditions for fostering resilience, the roles of teachers, parents, and communities, and introduces innovative educational strategies such as the "Emotional Backpack," "Class Resilience Map," and "Resilience Day."

Findings indicate that integrating psycho-pedagogical tools, including mindfulness practices, art therapy, and emotional literacy training, into the educational process can significantly reduce anxiety levels and improve student engagement. The article underscores the importance of combining educational, psychological, and social support to develop children's internal resources and build resilient communities.

Key words: resilience, educational environment, psychological support, pedagogical conditions, social support, sustainable development, innovative strategies.

Постановка проблеми. Сучасна українська школа функціонує в умовах війни, що спричиняє тривалі повітряні тривоги, постійну загрозу та психологічну нестабільність для учнів, особливо у прифронтових регіонах. За даними національного дослідження, 60% українців демонструють симптоми помірного стресу, а майже 40% – ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР) (Lushchak, 2024). Це зумовлює потребу в адаптації освітнього процесу до викликів часу, з акцентом на формування психологічної стійкості *resilience* школярів як ключового ресурсу подолання наслідків травматичних подій.

Resilience у шкільному контексті не лише сприяє психічному благополуччю, а й є умовою ефективної соціалізації та згуртованості громади. Як показують дослідження, організація безпечного, підтримуючого освітнього середовища сприяє зниженню тривожності та емоційного виснаження в учнів (Molhamova, et al.,

2025). Питання формування стійкості напряму корелює з цілями сталого розвитку ООН: ЦСР 3 (здоров'я і благополуччя), ЦСР 4 (якісна освіта), ЦСР 11 (сталі громади), ЦСР 16 (мир і безпека) (18). Отже, освіта розглядається як інструмент забезпечення психосоціальної підтримки дітей у кризовий період та стратегія сталого розвитку прифронтових територій.

Аналіз досліджень. Поняття *resilience* (психічна стійкість) виникло в другій половині ХХ ст. для пояснення індивідуальних відмінностей у здатності долати стрес. У сучасній психології його розглядають як динамічний процес, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові механізми адаптації й відновлення після травми. *Resilience* поєднує внутрішні ресурси особистості та зовнішню підтримку соціального середовища (Garmezy, 1985; Rutter, 1987). У педагогіці *resilience* набуває практичного значення як чинник психоемоційного благополуччя та успішності

учнів. Освітні програми включають розвиток саморегуляції, емоційного контролю та позитивного мислення. Учитель у цьому контексті виступає модератором безпечного середовища (Кабак та ін., 2025).

Наукова література виокремлює три виміри *resilience*: індивідуальний (внутрішня мотивація, оптимізм), соціальний (підтримка родини та громади) та освітній (шкільне середовище як простір розвитку навичок подолання стресу) (Харченко, 2025). Ці компоненти взаємодіють, створюючи умови для цілісного розвитку дитини. Ключовою ознакою *resilience* є здатність перетворювати кризу на ресурс – досвід, який сприяє адаптації та зростанню. Це особливо актуально для дітей, які навчаються в умовах війни: школа може стати простором психологічного зміцнення й відновлення. Водночас *resilience* не слід розуміти як абсолютну стабільність: це радше гнучкість та здатність до змін. Навіть вразливість може стати основою для розвитку нових психологічних стратегій (Полухович, 2022; Станішевська, 2022; Мінаков, 2024).

Таким чином, *resilience* у психології та педагогіці – це інтегральне поняття, що охоплює особистісні, соціальні та освітні аспекти. Воно є ключовим фактором підтримки дітей в умовах воєнних викликів та важливою умовою сталого розвитку освітнього середовища.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних і практичних засад формування психічної стійкості учнів прифронтових територій у контексті освіти для сталого розвитку.

Досягнення мети зумовлює виконання таких завдань: розкрити суть та особливості поняття *resilience* у педагогіці й психології; проаналізувати вплив довготривалих повітряних тривог на психоемоційний стан школярів; вивчити практичний досвід освітніх закладів у формуванні психічної стійкості учнів; визначити педагогічні умови та інноваційні стратегії підтримки *resilience* у школярів прифронтових територій.

Об'єкт дослідження – процес формування психічної стійкості (*resilience*) учнів прифронтових територій в умовах довготривалих повітряних тривог. Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови, методи та освітні стратегії, що сприяють розвитку *resilience* школярів як інструменту освіти для сталого розвитку громад.

У процесі дослідження застосовувалися комплексні методи наукового аналізу: теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення наукових підходів до проблеми *resilience*, аналіз освітніх ініціатив і практик у прифронтових громадах), емпіричні (спостереження за

поведінкою учнів у стресових ситуаціях), а також порівняльний аналіз зарубіжного та українського досвіду. Застосування моделювання педагогічних умов дало змогу розробити ефективні стратегії підтримки психічної стійкості школярів у контексті освіти для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Діти шкільного віку становлять вразливу групу під час війни, адже тривала загроза та повітряні тривоги спричиняють хронічний стрес, що негативно впливає на емоційний стан, когнітивний розвиток і психічне здоров'я. Спостерігаються тривожність, апатія, агресія, соматичні прояви, а також ризик розвитку ПТСР (Дужик, 2020: 186). У прифронтових регіонах освітній процес супроводжується зниженням концентрації, емоційним виснаженням і поведінковими порушеннями, особливо серед молодших школярів і підлітків (Годлевська, 2019; Квасний та ін., 2025; Мінаков, 2024; The American Psychological Association). У цих умовах психічна стійкість (*resilience*) виступає критично важливою характеристикою для адаптації дитини, що формується через емоційну грамотність, саморегуляцію та соціальну підтримку (Станішевська, 2022: 108).

Школа відіграє ключову роль у зниженні впливу стресу – завдяки створенню безпечного середовища, підтримці вчителів, залученню психологів і впровадженню практик самодопомоги (Ісаєнко, 2016; Калінін, 2024: 172; Підан, 2022; United Nations). В Україні впроваджуються ефективні програми: модель *Community Resiliency Model*, тренінги з травмоорієнтованої педагогіки, сенсорні кімнати, менторські платформи (*Resilience Help*), а також локальні ініціативи Сумщини – тренінги, центр життєстійкості, мобільні бригади (Суспільне Суми; Відповідальні громадяни; Сумські дебати; Трибуна; Схід SOS; EdCamp Ukraine; SmartOsvita; Dialogue for Understanding).

Серед дієвих психолого-педагогічних технологій – арт-терапія, *mindfulness*-практики, ігрові моделі, групова підтримка, фізична активність і кризові комунікації (Белуга, 2025; Прохоренко, 2024; Шашенкова, 2023). Спираючись на цей досвід, автори пропонують власні інноваційні стратегії розвитку *resilience* школярів у прифронтових громадах шляхом інтеграції психологічної підтримки, соціального навчання та принципів освіти для сталого розвитку.

1. Стратегія «Емоційний рюкзак»

Суть: щотижнева вправа, під час якої учні «пакують» свої емоції, спогади або думки у символічний рюкзак – у вигляді запису в щоденнику, малюнка, листа або анонімної записки в «коробку підтримки».

Мета: сформувати звичку емоційного рефлексування, знизити рівень внутрішньої напруги, розвинути усвідомленість. *Результат:* зниження емоційної напруги та підвищення здатності до саморегуляції у щоденному шкільному житті.

2. Стратегія «Мапа стійкості класу / школи»

Суть: спільне створення візуальної мапи, яка відображає соціальні зв'язки у класі: хто кого підтримує, до кого можна звернутися, які місця є «просторами безпеки». *Мета:* сформувати згуртованість, виявити прихованої ізоляції, посилити видимості соціальної підтримки. *Результат:* можливість виявити дітей, які потребують додаткової уваги, та побудувати соціальні «місточки».

3. Метод «3ХР: Ресурс – Реакція – Рішення»

Суть: вправа, в якій учні аналізують стресову ситуацію за трьома кроками: що мені допомагає (ресурс), як я почуваюся (реакція), яку дію можу зробити (рішення). *Мета:* навчити учнів саморефлексії, управлінню емоціями та прийняттю рішень у складних обставинах. *Результат:* розвиток навичок емоційного самоуправління і здатності діяти без зовнішньої допомоги.

4. Стратегія «Коло взаємної підтримки»

Суть: регулярні довірливі зустрічі, під час яких учні діляться своїми переживаннями, натхненнями й подяками. *Мета:* створити простір емоційної підтримки та розвитку довіри в колективі. *Результат:* зміцнення емоційної стійкості, розвиток навичок підтримки, лідерства та взаємної поваги.

5. Програма «Resilience Day» – День психічної стійкості

Суть: спеціальний день, присвячений активностям із розвитку психічної стійкості – майстер-класи, обговорення, вправи, відкритий мікрофон. *Мета:* залучити учнів, батьків і громаду до формування культури піклування про ментальне здоров'я. *Результат:* формування традиції емоційної турботи, посилення міжособистісних зв'язків у шкільному середовищі.

6. Модель «STEAM + RESILIENCE»

Суть: поєднання навчальних STEM-проектів із темами психічної стійкості, наприклад – дослідження стресу, створення заспокійливих девайсів, вивчення впливу кольору чи музики. *Мета:* інтегрувати розвиток стійкості в освітній процес через науково-дослідницьку діяльність. *Результат:* розвиток критичного мислення, креативності та розу-

міння психологічних аспектів життя.

7. Модель «Три кола підтримки»

Суть: побудова трирівневої системи підтримки: внутрішнє коло – самодопомога (дихання, щоденник); середнє коло – однолітки (peer-to-peer); зовнішнє коло – дорослі (учителі, батьки, фахівці). *Мета:* навчити дітей звертатися по допомогу та обирати відповідні інструменти в різних ситуаціях. *Результат:* формування впевненості, соціальної підтримки та самостійного вибору стратегії coping.

Висновок. Формування психічної стійкості (*resilience*) учнів прифронтових територій є пріоритетом сучасної освіти. Постійний стрес, викликаний війною, негативно впливає на емоційний стан, мотивацію та здатність до навчання. У цих умовах важливою є узгоджена робота педагогів, психологів і батьків для підтримки адаптаційних ресурсів дитини.

Ефективними інструментами є тренінги з емоційної грамотності, арт-терапія, *mindfulness*, фізична активність, які сприяють розвитку навичок саморегуляції, зниженню тривожності та підвищенню впевненості у собі. Системна психологічна підтримка посилює ефект цих практик. Вчитель відіграє ключову роль у створенні безпечного освітнього середовища: підтримка, своєчасне реагування на емоційні труднощі учнів та розвиток соціальних навичок зміцнюють психологічну стійкість. Не менш важлива роль родини – як джерела емоційного ресурсу, моделей адаптивної поведінки та стабільності. Громада – ще один фактор підтримки. Соціальна активність дітей, участь у волонтерстві й локальних ініціативах розвивають почуття належності та соціальну відповідальність. Це формує зовнішні ресурси життєстійкості.

Освітні програми сталого розвитку, що поєднують навчання з практичною діяльністю, сприяють розвитку адаптивних стратегій подолання, критичного мислення й соціальної взаємодії. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє дітям не лише долати наслідки стресу, а й активно впливати на відновлення та розвиток своїх громад. Таким чином, розвиток *resilience* в учнів вимагає інтегрованої стратегії, що охоплює психолого-педагогічні інструменти, підтримку сім'ї, вчителів і громади, забезпечуючи цілісний підхід до формування сталих і життєстійких освітніх спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белуга Ю. Практика Гази у сфері соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: досвід для України. *Scientific works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law"*. 2025. Т. 1, № 74. С. 149–154. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.74.19898>
2. Годлевська В.Ю. Інформаційний стрес у дітей як причина психологічних наслідків військових конфліктів. *Політичне життя*. 2019. № 2. С. 50–54. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.2.8>
3. Допоможи дитині під час війни. *Суснільне Суми*. URL: <https://suspilne.media/sumy/249771-u-sumah-pracue-proekt-psihologichnoi-pidtrimki-dopomozi-ditini-pid-cas-vijni/>
4. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 27. С. 186–192. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203552>
5. Ісаєнко В. М. Освіта для сталого розвитку: європейський вибір. 2016. URL: <https://er.kai.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c2d8ae7e-d2f9-4458-a42f-11b8c8c4b54c/content>
6. Кабак В., Гапончук О., Войтенко І. Освіта для сталого розвитку: педагогічні аспекти реалізації. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 8(54). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-421-430](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-421-430)
7. Калінін В. О., Калініна Л. В. Соціально-емоційне навчання в початковій школі в рамках впровадження стандарту Нової української школи. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-393-7-44>
8. Квасній О., Колос В., Духовний І. Вплив війни на психологічний стан населення в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1(47). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-1562-1573](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-1562-1573)
9. Мінаков І. Інновації та психологічна підтримка учнів у організації навчального процесу в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 11(45). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-659-669](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-659-669)
10. ОбійМи для тебе. *Відповідальні громадяни*. URL: <https://responsiblecitizens.org/pidtrymka-psykhologichna-dopomoga-sumska-oblast/>
11. Підан А. С. Особливості формування духовності у молодших школярів. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2022. № 4. С. 468–470. URL: <https://doi.org/10.34142/2708-4809.siuty.2022.116>
12. Полухтович Т. Г., Гапончук О. М. Психологічна стійкість до травмуючих ситуацій. *Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах*. 2022. С. 122–124. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-261-9/34>
13. Поруч. *Сумські дебати*. URL: <https://debaty.sumy.ua/news/na-sumshhini-zavershivsya-proyekt-poruch-dlya-psihologichnoyi-pidtrimki-ditej-ta-pidlitkiv>
14. Прохоренко Д. Психологічна підтримка дітей з ООП: комплексний підхід у подоланні наслідків ПТСР. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. Т. 115, № 3. С. 75–88. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v115i3.186>
15. Станішевська В. Вплив екстремальних умов діяльності на психічну стійкість особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 107–112. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-107-112>
16. Харченко І. Психологічна підтримка молоді в прифронтових регіонах: вивчення практик ЄС та перспективи адаптації в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 5(51). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1530-1541](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1530-1541)
17. Центр життєстійкості. *Трибуна*. URL: <https://trybuna.sumy.ua/stories/shho-take-czentr-zhyttyestiykosti-ta-yak-vin-praczuuye-v-sumah/>
18. Цілі сталого розвитку. *Global Compact*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
19. Шашенкова А. О. Соціально-емоційне навчання як перспективна освітня траєкторія. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-310-4-47>
20. Школа вгору. *Схід SOS*. URL: <https://east-sos.org/projects/pidtrymka-shkil-sumskoyi-oblasti-v-pokrashhenni-bezpeky-ta-psyhologichnogo-stanu-uchasnykiv-osvitnogo-proczesu/>
21. Garnezy N. Stress-resistant children: The search for protective factors. In: J. E. Stevenson (Ed.), *Recent research in developmental psychopathology*. 1985. Oxford: Pergamon Press. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005789486800910?via%3Dihub>
22. In the War. *EdCamp Ukraine*. URL: <https://www.edcamp.ua/en/in-the-war/>
23. Lushchak O. et al. Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: a nationwide cross-sectional study. *The Lancet Regional Health – Europe*. 2024. Volume 36. 100773. DOI: 10.1016/j.lanepe.2023.100773
24. Molhamova L., Otroshchenko L., Tatsenko N. Trauma-Informed Education in pre-service teacher training during the Wartime: A Case Study of Ukraine. *Journal of Child and Adolescent Trauma*. 2025. URL: <https://doi.org/10.1007/s40653-025-00741-x>
25. Resilience Help. *SmartOsvita*. URL: <https://en.smart-osvita.org/>
26. Rutter M. Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry* 1987. 57(3). 316–331. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
27. The American Psychological Association. URL: <https://www.apa.org/>
28. Trauma education for Ukrainian schools 2024. *Dialogue for Understanding*. URL: <https://dialogue4u.org/en/projekt/trauma-pedagogy-2024/>
29. Ukraine: 15,000 school psychologists trained by UNESCO to support learners and teachers. *United Nations*. URL: <https://ukraine.un.org/en/243047-ukraine-15000-school-psychologists-trained-unesco-support-learners-and-teachers>

REFERENCES

1. Beluha Yu. (2025) Praktyka Hazy u sferi sotsialnoho zakhystu ditey, yaki postrazhdaly vnaslidok voiennykh diy ta zbroinykh konfliktiv: dosvid dlia Ukrainy. [The practice of Gaza in the field of social protection of children affected by war and armed conflicts: experience for Ukraine] Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law", 1, № 74. 149–154. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.74.19898> [in Ukrainian].
2. Hodlevska V.Yu. (2019) Informatsiyni stres u ditey yak prychyna psykholohichnykh naslidkiv viyskovykh konfliktiv. [Information stress in children as a cause of psychological consequences of military conflicts] Politychne zhyttia, № 2. 50–54. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.2.8> [in Ukrainian].
3. Suspilne Sumy (2025) Dopomozhy dytyni pid chas viyny. [Help the child during the war] Suspilne Sumy URL: <https://suspilne.media/sumy/249771-u-sumah-pracue-proekt-psiologichnoi-pidtrimki-dopomozi-ditini-pid-cas-vijni/> [in Ukrainian].
4. Duzhyk N. (2020) Sotsialno-emotsiine navchannia v systemi suchasnykh pedahohichnykh znan. [Social-emotional learning in the system of modern pedagogical knowledge] Humanities Science Current Issues, 2, № 27. 186–192. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203552> [in Ukrainian].
5. Isaenko V.M. (2016) Osvita dlia staloho rozvytku: yevropeyskyi vybir. [Education for sustainable development: the European choice] URL: <https://er.kai.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c2d8ae7e-d2f9-4458-a42f-11b8c8c4b54c/content> [in Ukrainian].
6. Kabak V., Haponchuk O., Voitenko I. (2025) Osvita dlia staloho rozvytku: pedahohichni aspekty realizatsii. [Education for sustainable development: pedagogical aspects of implementation] Perspektyvy ta innovatsii nauky, № 8(54). 421–430. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-421-430](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-421-430) [in Ukrainian].
7. Kalinin V.O., Kalinina L.V. (2024) Sotsialno-emotsiine navchannia v pochatkovii shkoli v ramkakh vprovadzhennia standartu Novoi ukrainskoi shkoly. [Social-emotional learning in primary school within the framework of implementing the New Ukrainian School standard] Sotsialno-psykholohichni resursy osobystosti v ekstremalnykh umovakh URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-393-7-44> [in Ukrainian].
8. Kvasnii O., Kolos V., Dukhovnyi I. (2025) Vplyv viyny na psykholohichni stan naselennia v Ukraini. [The impact of war on the psychological state of the population in Ukraine] Perspektyvy ta innovatsii nauky, № 1(47). 1562–1573. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-1562-1573](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-1562-1573) [in Ukrainian].
9. Minakov I. (2024) Innovatsii ta psykholohichna pidtrymka uchniv u orhanizatsii navchal'noho protsesu v umovakh viyny. [Innovations and psychological support of students in the organization of the educational process during war conditions] Perspektyvy ta innovatsii nauky, № 11(45). 659–669. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-659-669](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-659-669) [in Ukrainian]. URL
10. Vidpovidalni hromadiany (2025) Obiimy dlia tebe. [Hugs for you] Vidpovidalni hromadiany URL: <https://responsiblecitizens.org/pidtrymka-psykholohichna-dopomoga-sumska-oblast/> [in Ukrainian].
11. Pidan A.S. (2022) Osoblyvosti formuvannia dukhovnosti u molodshykh shkoliariv. [Peculiarities of spirituality formation in younger schoolchildren] Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century, № 4. 468–470. URL: <https://doi.org/10.34142/2708-4809.siuty.2022.116> [in Ukrainian].
12. Polukhtovych T.H., Haponchuk O.M. (2022) Psykholohichna stiikist do travmuuiuchykh sytuatsii. [Psychological resilience to traumatic situations] Psykholoho-pedahohichni problemy sotsializatsii osobystosti v suchasnykh umovakh. 122–124. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-261-9/34> [in Ukrainian].
13. Sumski debaty (2025) Poruch. [Nearby] Sumski debaty URL: <https://debaty.sumy.ua/news/na-sumshhini-zavershivsyia-proyekt-poruch-dlya-psiologichnoyi-pidtrimki-ditej-ta-pidlitkiv> [in Ukrainian].
14. Prokhorenko D. (2024) Psykholohichna pidtrymka ditey z OOP: kompleksnyi pidkhid u podolanni naslidkiv PTSD. [Psychological support for children with SEN: a comprehensive approach to overcoming PTSD consequences] Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia, 115, № 3. 75–88. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v115i3.186> [in Ukrainian].
15. Stanishevskaya V. (2022) Vplyv ekstremalnykh umov diialnosti na psyklichnu stiikist osobystosti. [The impact of extreme conditions of activity on individual mental resilience] Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 107–112. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-107-112> [in Ukrainian].
16. Kharchenko I. (2025) Psykholohichna pidtrymka molodi v prifrontovykh rehionakh: vyvchennia praktyk YeS ta perspektyvy adaptatsii v Ukraini. [Psychological support for youth in frontline regions: studying EU practices and adaptation prospects in Ukraine] Perspektyvy ta innovatsii nauky, № 5(51). 1530–1541. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-1530-1541](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-1530-1541) [in Ukrainian].
17. Trybuna (2025) Tsentr zhyttiistiikosti. [Resilience Center] Trybuna URL: <https://trybuna.sumy.ua/stories/shho-take-centr-zhyttestiikosti-ta-yak-vin-praczyuye-v-sumah/> [in Ukrainian].
18. Global Compact (2025) Tsili staloho rozvytku. [Sustainable Development Goals] Global Compact URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> [in Ukrainian].
19. Shashenkova A.O. (2023) Sotsialno-emotsiine navchannia yak perspektyvna osvithnia traiektoria. [Social-emotional learning as a promising educational trajectory] Innovatsiini naukovii doslidzhennia u haluzi pedahohiky ta psykholohii URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-310-4-47> [in Ukrainian].
20. Skhid SOS (2025) Shkola vhoru. [School Up] Skhid SOS URL: <https://east-sos.org/projects/pidtrymka-shkil-sumskoyi-oblasti-v-pokrashhenni-bezpeky-ta-psykholohichnogo-stanu-uchasnykiv-osvitnogo-proczesu> [in Ukrainian].
21. Garmezy N. (1985) Stress-resistant children: The search for protective factors. In: J. E. Stevenson (Ed.), Recent research in developmental psychopathology. Oxford: Pergamon Press. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005789486800910?via%3Dihub>
22. In the War. (2025) EdCamp Ukraine. URL: <https://www.edcamp.ua/en/in-the-war/>

23. Lushchak O. et al. (2024) Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: a nationwide cross-sectional study. *The Lancet Regional Health – Europe*, volume 36. 100773. DOI: 10.1016/j.lanepe.2023.100773
24. Molhamova L., Otroshchenko L., Tatsenko N. (2025) Trauma-Informed Education in pre-service teacher training during the Wartime: A Case Study of Ukraine. *Journal of Child and Adolescent Trauma*. URL: <https://doi.org/10.1007/s40653-025-00741-x>
25. Resilience Help. (2025) SmartOsvita. URL: <https://en.smart-osvita.org/>
26. Rutter M. (1987) Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3). 316–331. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
27. The American Psychological Association. (2025) URL: <https://www.apa.org/>
28. Trauma education for Ukrainian schools 2024. (2025) Dialogue for Understanding. URL: <https://dialogue4u.org/en/projekt/trauma-pedagogy-2024/>
29. Ukraine: 15,000 school psychologists trained by UNESCO to support learners and teachers. (2025) United Nations. URL: <https://ukraine.un.org/en/243047-ukraine-15000-school-psychologists-trained-unesco-support-learners-and-teachers>

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025